

**РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
(КІНЕЦЬ 1960-Х – 1980-ТІ РР.)**

Н. П. Дічек, д. пед. н.

З'ясовано, що з середини 1970-х рр. українські психологи активізували дослідження аспектів індивідуалізації навчально-виховного процесу в школі та почали розширювати їх спектр. Аналіз публікацій провідного (і єдиного у той період в Україні) науково-методичного збірника наукових праць «Психологія» засвідчив, що у кількісному відношенні такі студії займали від 16 % (1969 р.) до 63 % (1967 р.) та від 24 % (1982 р.) до 50 % (1989 р.) від загального обсягу статей, вміщених у добірках. Найчастіше науковці проводили експерименти діагностичного або констатувального характеру, значно рідше – досліди в умовах лабораторій або із застосуванням спеціального приладдя. У цей період рідко здійснювали важливий для шкільної практики формувальний експеримент. Варто виокремити здійснений О. Скрипченком масштабний формувальний експеримент щодо зміни динаміки розумового розвитку учнів 1–2-х класів залежно від змісту та методів навчання. За його результатами до програми математики у початковій школі було введено елементи алгебри. До вагомих комплексних психофізіологічних досліджень індивідуальних особливостей мислення учнів зараховуємо здобутки М. Малкова, Є. Легкова. Поглибленням індивідуального підходу до школярів вважаємо і здійснення значної кількості досліджень з питань психології трудової діяльності, профорієнтації та професійного самовизначення школярів (Г. Костюк, В. Моляко, Р. Пономарьова, О. Яцишин). Ще з кінця 1970-х рр. вона стала домінуючою, що пояснювалося суспільно-економічним станом СРСР у період посилення стагнаційних процесів, коли виникла гостра потреба формувати в учнівської молоді мотиви вибору робітничих професій й орієнтувати її на діяльність у сфері матеріального виробництва, насамперед сільськогосподарського. Проте на кінець 1980-х рр. частка досліджень з психології трудового навчання і профорієнтації поступово дуже зменшилася, залишивши для по-

дальшого розроблення не тимчасові, а актуальні й донині питання індивідуалізації навчання через технічну творчість, виявлення обдарованості та розвитку творчого мислення.

Обґрунтовано твердження, що лівову частину досліджень у досліджуваній час було присвячено вивченню індивідуально-психологічних відмінностей учнів у процесі навчання, а вивченню проблем виховання приділялося значно менше студій, серед них домінувала тематика діагностування стану самосвідомості та концептуальна настанова виховувати школярів лише на позитивних прикладах. Не зафіксовано публікацій з вивчення психологічних особливостей засвоєння учнями хімії, біології. Однак вже оприлюднювалися міркування (Г. Костюк) про те, що перспективи розвитку педагогічної психології пов'язані саме з вивченням психологічних основ активізації процесу засвоєння знань учнями і поглибленням індивідуального підходу до них, з посиленням уваги до «диференціального аспекту навчальної діяльності». Наголошувалося на важливості розгортання досліджень індивідуальних відмінностей школярів у навчанні, чинників, що зумовлюють ці відмінності, визначенні психологічних основ ефективного індивідуального підходу до учнів.

Із середини 1970-х рр. у низці українських шкіл науковці НДІ психології УРСР проводили перевірку концепції особистісно-рольового підходу до побудови навчально-виховного процесу (В. Войтко), яку зараховуємо до науково-обґрунтованого різновиду педагогіки співробітництва.

Доведено, що з середини 1980-х років у проблематиці досліджень українських психологів пріоритетними стають методологічні, теоретичні та прикладні аспекти формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, що відповідало тогочасним керівним «історичним рішенням партійних з'їздів» у галузі освіти. І хоча вказівки влади були все ще головними у визначенні напрямів наукових досліджень навчально-виховного процесу, у тематиці та змісті психолого-педагогічних студій відображалося й визріле у надрах науки спрямування на формування не усередненої, знеособлено-ідеальної «гармонійної особистості», а на реалізацію особистісно орієнтованих завдань розвитку дітей у процесі творчої діяльності (Ю. Швалб, М. Смульсон), розро-

блення творчих програм навчання (В. Моляко), на розв'язання проблем важковиховуваності (Н. Максимова, Л. Гавришак), на трансформацію цілей виховання та шляхів їх досягнення у контексті особистісного підходу (Г. Балл, Л. Таранов), тобто на подолання формалізму у цілях і підходах до складних процесів творення особистості. Висвітлення й аналіз психолого-педагогічних доробків науковців свідчить про розширення спектру їхніх досліджень у вимірі вивчення міжособистісних відносин школярів, забезпечення здійснення індивідуалізованих потреб і мотивів навчання.

Встановлено, що у 1980-х рр. питання психології учіння в дослідженнях українських учених відійшли дещо на другий план. Водночас розроблялися методологічні аспекти індивідуалізації процесу навчання через конструювання змісту навчальних предметів засобами впровадження системи навчальних задач (Д. Максименко, Г. Балл).

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ У СЕРЕДНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ УРСР

Л. В. Пироженко, д. пед. н.

Основною формою диференціації та індивідуалізації навчання в радянській школі були курси за вибором чи факультативи, роль яких у 60–80-х рр. ХХ ст. важко переоцінити. Факультативи сприяли підвищенню загального рівня освіти, творчій розробці та впровадженню інноваційних форм, методів і прийомів навчання, розвитку індивідуальних здібностей та інтересів учнів, розширенню їх світогляду; дозволяли гнучко відображати в змісті навчання нові досягнення науки, техніки, культури, враховувати місцеві особливості. На факультативних заняттях проходили попередню перевірку основні ідеї та провідні тенденції розвитку навчальних програм, структури навчальних предметів, нові навчальні курси. Курси за вибором сприяли поглибленню індивідуалізації та диференціації навчання, а напрацьовані теоретичні засади відбору змісту факультативів та методики їх проведення стали основою впровадження профільного навчання у середині 1980-х років.